

Modernisering av tradisjonell kildeutgivelse

Innledning, XX nordiske arkivdager, 8.8.2003.

Knut Johannessen

Temaet for seminaret er modernisering av tradisjonell kildeutgivelse. Med uttrykket tradisjonell kildeutgivelse forstår vi nokså løselig sagt en virksomhet som fører fram til trykning av en spesiell type publikasjoner, kildeutgaver. Disse publikasjonene vanligvis inneholder avskrifter – transkripsjoner – av originaltekster, og i tillegg supplerende materiale i form av fotnoter, registre og innledninger. Supplementet tilfører kilde en merverdi. Det finnes også en variant som inneholder sammendrag av kildene i stedet for teksten i sin helhet. Jeg vil tro at alle de nordiske riksarkivene har utgitt kildepublikasjoner, kanskje også noen av landsarkivene eller statsarkivene.

Kildeutgivelse har aldri hørt til det vil kan kalle kjerneoppgavene til arkivverkene. I dag er det bare det norske riksarkivet som har en særskilt avdeling som arbeider med kildeutgivelse, og det har sin spesielle forhistorie som vi skal komme tilbake til. Også det svenske riksarkivet har påtatt seg viktige utgiveroppgaver. Hva som foregår av utgivervirksomhet ellers i de nordiske arkivene, får vi kanskje vite mer om fra noen av møtedeltakerne. Like ofte foregår kildeutgivelsen uavhengig av arkivene, og gjerne som enkeltprosjekter med sin egen organisering.

Når kildeutgivelsen foregår innenfor en arkivorganisasjon, kan vi se på den som den mest krevende formen for tilgjengeliggjøring av arkivmateriale. Tenker vi oss en pyramide, ligger det i bunnen en bred basis av ordnede arkiver med kataloger til. Over dette finner vi en mindre andel arkivmateriale som er mikrofilmet, så materiale som er skannet, deretter kilder som er skrevet av eller lest med it-teknologi, og aller øverst det lille, men viktige materialet som er tilgjengelig i form av tradisjonelle kildeutgaver.

Den tradisjonelle kildeutgivelsen er vitenskapelig, eller har et vitenskapelig preg. Det vil si at utgiverarbeidet omhyggelig skal følge visse prinsipper som det er gjort rede for, både når det gjelder tekstgjengivelse og stoffet for øvrig. Den har også et vitenskapelig publikum som en av sine målgrupper. Kilden som gjengis, kan være vanskelig tilgjengelig både med hensyn til språk, håndskrift og innhold. Diplomatiene som er utgitt i hvert enkelt av de nordiske landene, er kroneksemplere på dette.

Men det er slett ikke nødvendig at teksten i seg selv er vanskelig å forstå. Fra nyere tid finner vi utgaver av brevsamlinger, dagbøker og offentlig kildemateriale som er utgitt først og fremst fordi innholdet har vært mye etterspurt eller anses for viktig. Det behøver ikke å bety at kvaliteten på utgivelsene er lavere. De kan være klart vitenskapelige gjennom prinsippene som er fulgt når det gjelder utvalg og redigering, gjennom innledningen, noteapparatet og kvaliteten på registrene.

Omfanget av den innsatsen om er lagt i den vitenskapelige tilretteleggingen av kilden varierer sterkt fra utgave til utgave. Det har vært nesten like mange forskjellige måter å gjøre det på som det er kildeutgaver. Forskjellige kilder krever forskjellige løsninger, både ut fra sitt innhold og sin brukerkrets.

Knut Johannessen

Modernisering av tradisjonell kildeutgivelse

Det er moderniseringen av denne utgivervirksomheten vi skal snakke om i seminaret. Moderniseringen kan vi se på forskjellige måter. Vi skal begynne så tett innpå utgiverarbeidet som mulig. Selvsagt må it-teknologien ha betydd svært mye for behandlingen av store og kompliserte masser av tekst. Men hvordan har utgiverne grepet mulighetene? Vi skal bruke den første tiden på seminaret til å sette oss ved skrivepulten og pc-skjermen til utgiverne og se hvordan it har gjort det mulig å legge om arbeidet med tradisjonsrike publikasjonsserier. Vi kan også problematisere dette og diskutere om vi har utnyttet mulighetene godt nok.

I den andre delen av semibaret vil Jon Torfason orientere om historikk og planer for kildeutgivelser som Nationalarkivet medvirker til. Leif Gidlöf vil i sitt innlegg særlig drøfte spørsmål som har å gjøre med tradisjonell kildepublisering i nye former og med publisering av nye typer kildemateriale.

Vi skal i denne forbindelsen se nøyer på de ferdige produktene, kildeutgavene. Enkelte kildeutgaver er blitt digitale i tillegg til sin papirutgave. Det har også kommet rent digitale kildeutgaver, på CD-ROM eller på Internett. Mulighetene er mange. Hvilke premisser skal vi legge for valgene?

Vi skal også se på enda et forhold. Når den tradisjonelle vitenskapelige kildeutgivelsen tar steget over i elektronisk tilgjengeliggjøring, befinner den seg plutselig på et stort torg der mange andre kilder også blir budt frem. Det gjelder massemateriale i form av persondata i folketellinger, kirkebøker og dødsboskifter. Men det gjelder også annet kildemateriale i mindre tradisjonell form som det er blitt aktuelt å utgi takket være nye medier. Hvilken plass ser vi for den tradisjonelle vitenskapelige kildeutgivelsen i en situasjon som er mer preget av konkurranse og der grensene blir mindre skarpe enn før?

Men vi begynner med besøket i utgiverens verksted. Vi skal innom fire plasser i ett og samme verksted, nemlig Kjeldeskriftavdelingen i Riksarkivet.

Avdelingen har en forhistorie som strekker seg over mer enn 150 år. På 1800-tallet, i unionstiden med Sverige, var det et viktig nasjonsbyggende tiltak i Norge å publisere kilder fra middelalderen. Diplomatarium Norvegicum utkom med sitt første bind i 1847. Men også den lange unionstiden med Danmark inntil 1814 bød på store utfordringer for historikerne. Mange viktige arkivserier hadde vært ført felles for Danmark og Norge og befant seg i København. Store avskrivningsprosjekter ble satt i ut i livet med offentlige bevilgninger, og i neste omgang la de grunnlaget for kildepublikasjoner. I første halvdel av 1900-tallet ble størsteparten av virksomheten med avskrivning og publisering etter hvert samlet i det som fikk navnet Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt. Fra 1991 har dette vært en avdeling i Riksarkivet.

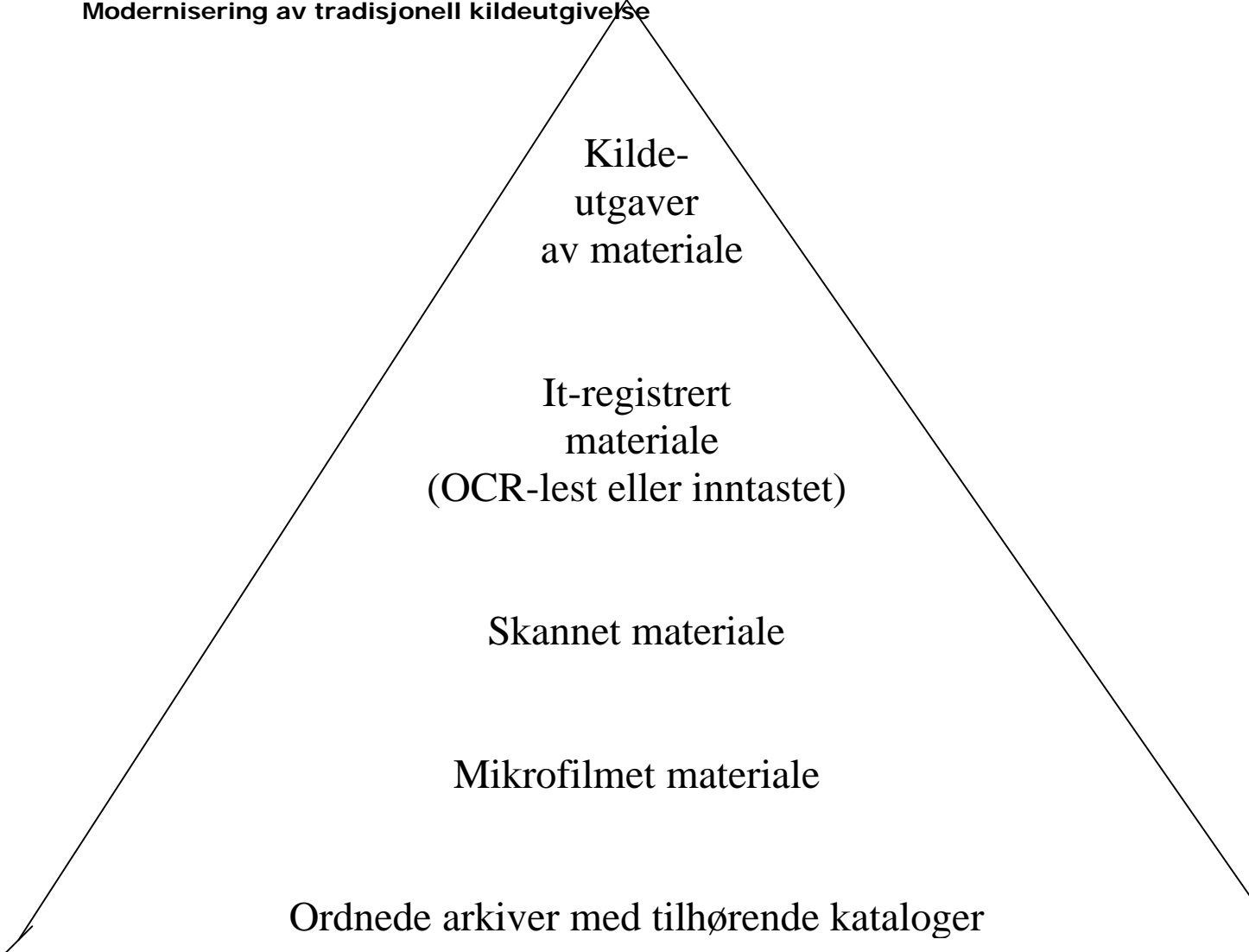
Vi skal se på fire utgiverprosjekter som Kjeldeskriftavdelingen arbeider med: Diplomatarium Norvegicum, Regesta Norvegica, Overhoffrettsdomar og Amerikabrev. Presentasjonene blir gitt av Tor Ulset, Mette Ekker, Gunnar Pettersen og Halvor Kjellberg.

Etter hvert innlegg kan det være naturlig å ta opp spørsmål som har nær sammenheng med hvert enkelt prosjekt. Spørsmål som viser seg å ha mer generell betydning kan vi gjerne ta opp igjen etter denne første hoveddelen i programmet.

Modernisering av tradisjonell kildeutgivelse

Hva kjennetegner tradisjonell kildeutgivelse?

Arkivene og kildeutgivelse

Kilde-
utgaver
av materiale

It-registrert
materiale
(OCR-lest eller inntastet)

Skannet materiale

Mikrofilmet materiale

Ordnete arkiver med tilhørende kataloger

Vitenskapelig kildeutgivelse

Typisk: eldre tid, vanskelig tilgjengelig tekst

Men også: nyere tid, enklere tekster

Modernisering av tradisjonell kildeutgivelse

- Nye arbeidsredskaper tas i bruk
- Nye publiseringsmåter
- Konkurransen fra annet kildemateriale

Diskusjonstemaer

Vil vi få mer ensartede kildeutgaver (registerproduksjon, normalisering m.m.)? Hva er fordelene, hva er faremomentene?

”En papirutgave koster lite i tillegg til det selve utgivelsesprosessen koster.” Sementering? Vil man henge seg opp i bestemte arbeidsmåter i hele utgiverarbeidet fordi man har erfaringer fra tidligere papirutgaver? Hvilke publiseringsmåter er mest effektive i dag?

Hva er fordelene med en papirbasert utgave?

Hva er fordelene ved elektroniske utgaver?

Når det ikke er lett å få penger, hvordan skal man finansiere og prioritere?
Alternativer til å publisere i egen regi.

Vil vi og brukerne prioritere likt? Er det forskjeller i interessen til brukere som sitter i forskerstillinger ved lærestedene og andre, dvs. de som arbeider med prosjekter, amatørerne?

Hvordan skal vi forholde oss til etterspørselen på kortere og lengre sikt? Si noe om etterspørselen: AO, Aslak Bolt, Overhoffretten

Publisering i forbindelse med bestemte prosjekter, jubileer? Personlige interesser fra sentrale personer. Ingen planer for 1905/2005. NS-protokollen.

Den ikke helt lette avveiningen mellom langsiktig ansvar for forskningens behov, kulturpolitiske krav og kommersielle forutsetninger.

Balansen mellom kildeutgivelse og registerproduksjon. (KA: diplomregister)

Har arkivinstitusjonene noe å lære av hverandre i utgiverarbeidet? Hva kan det være, og hvordan kan vi i tilfelle få det til?